

Наталія Бакуліна,
*кандидат педагогічних наук,
провідний науковий співробітник
відділу навчання мов національних меншин
та зарубіжної літератури
Інституту педагогіки НАПН України,
e-mail: natusya29@ukr.net*

ФОРМУВАННЯ БАГАТОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗАСОБАМИ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Ключові слова: багатомовна компетентність; неформальна освіта.

Багатомовна компетентність нині є однією з провідних життєво необхідних комунікативних компетентностей. Її формування та розвиток має відбуватися як у формальній, так і неформальній освіті, доповнюючи та збагачуючи одна одну.

Нині проблематика багатомовної освіти набуває нового сенсу та стає вкрай актуальною у науково-педагогічному дискурсі, зокрема у методиці навчання мов корінних народів і національних меншин України.

Методологічним підґрунтям для створення науково-методичного забезпечення процесу формування багатомовної компетентності учнів і учениць як важливого чинника їхньої ефективної діяльності в умовах сучасного багатомовного та полікультурного світу є Концепція моделі багатомовної освіти в закладах загальної середньої освіти з навчанням мов корінних народів і національних меншин [6].

Відповідно, практичною метою розробленої моделі є формування багатомовної комунікативної компетентності учня / учениці як здатності послуговуватися рідною, державною й іноземною мовами; толерантно спілкуватися в полікультурному середовищі на основі ставлення до мовного та культурного розмаїття як цінності. На основі цієї Концепції визначено зміст і функції багатомовної комунікативної компетентності учнів закладів загальної середньої освіти з навчанням мов національних меншин [8].

Також у результаті проведення Всеукраїнського експерименту «Формування багатомовності дітей та учнів: прогресивні європейські ідеї в українському контексті», що проходив у 2016-2021 рр. за ініціативною Міністерства освіти і науки України та за підтримки Верховного Офісу комісара ОБСЄ з питань національних меншин, було проаналізовано успішні практики багатомовної освіти з огляду на міжнародний і вітчизняний досвід [7].

Проте, ще з 2002 року здійснювались цікаві освітні проекти неформальної освіти, ініційовані громадськими організаціями – Конгресом національних общин України, Центром єврейської освіти України, Освітнім центром «Простір толерантності» й іншими Всеукраїнськими організаціями національних спільнот, які сприяли як вихованню міжкультурного усвідомлення та толерантного ставлення до представників різних етнокультурних спільнот, так і формуванню багатомовної компетентності дітей і підлітків.

Зокрема, були розроблені авторські методики та започатковані міжнаціональні та міжнародні дитячі табори та клуби «Джерела толерантності», «Шорашим»-«Коріння та майбутнє євреїв діаспори», «Європейський табір», які проходили в Україні, Молдові, Грузії тощо. У рамках цих проектів було розроблено навчально-методичні та навчальні посібники з виховання міжкультурної толерантності у школі та позашкільній діяльності, які містили матеріал для організації неформальної освіти – розробки занять, багатомовні розмовники, пісенники й інше [1], [2], [3], [4], [5].

Крім цього, дуже цікавим був багаторічний досвід організації «Фестивалю мов», який було започатковано командою Кишинівського клубу толерантності навесні 2008 року. Тоді він відбувався як одноденний п'ятигодинний марафон, упродовж якого учасники мали змогу зануритися у вісімнадцять мов і культур! Цей проект проходив до 2019 року, але у 2020-2021 не відбувався у зв'язку з епідеміологічною ситуацією, пов'язаною зі стрімким поширенням коронавірусу.

На початку організації проєкту його основна мета полягала у наданні можливості учасникам Фестивалю доторкнутися до культури, історії та традицій певної етнічної групи чи країни через її мову, та, таким чином, познайомиться із різноманітністю нашого багатомовного полікультурного світу. Тому однією з обов'язкових умов для запрошених викладачів і ведучих було володіння рідною мовою. Підготовка до фестивалю відбувалась за два-три місяці до його проведення. Тоді розпочиналась робота із запрошеними викладачами / ведучими носіями мов – представниками різних національних громад, іноземними волонтерами та студентами, працівниками посольств, біженцями та шукачами притулку в Республіці Молдова.

Поступово до програми Фестивалю були включені не тільки мови національних спільнот, але й жестова мова, шрифт Брайля, мова фотографії, мова тіла та невербальна комунікація. Згодом до програми фестивалю були включені також заходи із запобігання та протистояння «мови ворожнечі». Ще однією метою для «Фестивалю мов» стала протидія дискримінації та ксенофобії за допомогою спілкування з носіями різних мов і культур і знайомства з їхнім особистим досвідом інтеграції, не зважаючи на статус, етнічну, конфесійну чи іншу приналежність і особливості. Так, запрошеними спікерами могли бути й іноземний студент з Індії, й біженець з Танзанії, й представниця ромської громади, й особи з особливими потребами.

Програма «Фестивалю мов» складалася із трьох частин: 1. Коротка презентація викладачами своєї мови та заняття для всіх слухачів. 2. Три-чотири лінійки мовних майстер-класів, по одному із шести на вибір у кожній лінійці. 3. Спілкування ведучих і слухачів майстер-класів.

Перша частина програми являла собою почергову трихвилинну презентацію свого майстер-класу таким чином, щоб учасники й учасниці, які прийшли на захід, могли уявити як звучить мова, що їх чекає на занятті та хто їх знайомитиме з новим мовним світом. Саме в цій частині програми в учасників та учасниць з'являлася можливість познайомитися щонайменше з трьома

мовами якомога ближче. Зазвичай, перша лінійка мовних майстер-класів пропонувала знайомство з мовами, розповсюдженими в Європі. Щороку мовна палітра Фестивалю відрізнялася одна від іншої відповідно до обраних мов запрошених викладачів і ведучих, та їх бажання показати учасникам красу своєї мови. Тут могла бути англійська, французька, німецька, іспанська, італійська, португальська, грецька, литовська, естонська, угорська, польська, турецька, фінська, шведська й інші.

У другій лінійці майстер-класів відбувалось знайомство з мовами етнічних груп, що проживають компактно в Республіці Молдова, такими як румунська, українська, гагаузька, болгарська, ромська, ідиш або іврит та інші.

У третій лінійці мов була унікальна можливість познайомитися з мовами інших материків – китайською, японською, корейською, арабською, суахілі, хінді, урду тощо.

Інші лінійки мов присвячувалися жестовій мові, шрифту Брайля, мові фотографії, «мові ворожнечі» тощо.

Під час проведення майстер класів викладачі та ведучі, не маючи спеціальної філологічної та/або педагогічної освіти, пропонували слухачам і слухачкам різні види спільної діяльності за для занурення у ту чи іншу мову і культуру.

Так, упродовж майстер-класів ведучі зосереджувались на таких аспектах:

- «загальна інформація та відомості про мову»: ареал поширення, до якої групи належить, яка писемність використовується, хто та в яких країнах розмовляє цією мовою, історія мови;

- «звучання мови»: мелодика мови передавалась через спілкування з аудиторією, читання тексту, наприклад «Декларація прав дитини» та «Декларація прав людини» обраною мовою, читання літературних творів різних жанрів і стилів, розучування пісень цією мовою, через роботу з аудіо-відео роликами тощо;

- «короткий розмовник для початківців»: базові фрази для спілкування, які можуть стати в нагоді у процесі комунікації з представниками того чи іншого етносу, або потрапивши до тієї чи іншої країни;

- «словотворення та запозичення слів з інших мов»: особливості словотворення у тій чи іншій мові, міжмовні зіставлення у споріднених і неспоріднених мовах (наприклад, у гагаузькій мові та мові іврит; у польській та українській тощо);

- «у світі фразеології»: стійкі фразеологічні звороти та сталі вирази; робота з прислів'ями та приказками та зіставлення сенсів аналогічних та еквівалентних зворотів у різних мовах;

- «культура народу та / або країни»: культурологічні, народознавчі, країнознавчі, соціо та етнокультурні, лінгвокультурні особливості тощо;

- «відкритий мікрофон»: запитання-відповіді наприкінці кожного майстер-класу.

Завданням третьої частини організації проекту було створення комфортного та доброзичливого простору для неформального спілкування всіх відвідувачів «Фестивалю мов», що передбачало щоразу новий формат: участь у «фотосушці» чи екскурсії виставкою, дегустація страв етнокухні, спільне навчання танцям чи пісням різних етносів.

Таким чином, позитивний досвід проведення «Фестивалю мов» був застосований і під час організації міжнаціональних і міжнародних освітніх проектів, наповнюючись кожного разу новим змістом і видами діяльності.

На сучасному етапі розвитку проблематика формування багатомовної компетентності є соціально значущою, а розроблення змісту та навчально-методичного забезпечення багатомовної освіти в Україні – конче потрібним і перспективним.

Література

1. Бакуліна Н. В. День рідної мови. *Полікультуріка : як організувати виховання міжкультурної толерантності у школі та позашкільній діяльності* : навч.-метод. посіб. / авт.-упоряд. А. Ленчовська,

- К. Крейдерман, М. Грінберг. К., 2010. С. 47–52. URL: https://lib.iitta.gov.ua/721702/1/Polikulturika_2010_NB_47_52.pdf (дата звернення: 10.05.2022).
2. Бакуліна Н. В., Я. Музиченко. Галерея мистецтв. *Полікультуріка : як організувати виховання міжкультурної толерантності у школі та позашкільній діяльності* : навч.-метод. посіб. / авт.-упоряд. А. Ленчовська, К. Крейдерман, М. Грінберг. К., 2010. С. 256–259. URL: https://lib.iitta.gov.ua/721703/1/Polikulturika_2010_NB_256_259.pdf (дата звернення: 10.05.2022).
 3. Мій перший розмовничок : навч. посіб. для учнів початкової й основної школи з навчанням і вивченням мов національних меншин. / Н. Бакуліна та ін. ; за заг. ред. Н. Бакуліної. Чернівці : АНТ ЛТД, 2016. 48 с. : іл. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/709296/1/%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf> (дата звернення: 10.05.2022).
 4. Заспіваймо разом : навч. посіб. для учнів початкової й основної школи з навчанням і вивченням мов національних меншин. / Н. Бакуліна та ін. ; за заг. ред. Н. Бакуліної. Чернівці : АНТ ЛТД, 2016. 36 с. : іл. URL: https://lib.iitta.gov.ua/709297/1/%D0%BF%D1%96%D1%81%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D0%BA_1_36_2016.pdf (дата звернення: 10.05.2022).
 5. Давайте поговоримо. Розмовничок : навч. посіб. для учнів початкової та основної школи з навчанням і вивченням єврейських мов / Н. Бакуліна та ін. ; за заг. ред. Н. Бакуліної. Чернівці : АНТ ЛТД, 2017. 52 с. : іл. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/709282/2/%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf> (дата звернення: 10.05.2022).
 6. Концепція моделі багатомовної освіти в закладах загальної середньої освіти з навчанням мов корінних народів і національних меншин / О. Л. Фідкевич, В. В. Снегір'ова, Н. В. Бакуліна ; НАПН України, Ін-т педагогіки НАПН України. Відділ навчання мов нац. меншин та зарубіж. літ. – Київ : Педагогічна думка, 2021. 44 с.
 7. Успішні практики багатомовної освіти в Україні / кол. авт., за ред. А. О. Панченкова – К.:Ваіте, 2020. 134 с.
 8. Фідкевич, О. Зміст і функції багатомовної комунікативної компетентності учнів закладів загальної середньої освіти з навчанням мов національних меншин / Олена Фідкевич, Наталія Богданець-Білоskalенко // Укр. пед. жур. – 2020. – № 3. – С. 66–74. – URL: <https://lib.iitta.gov.ua/722030/1/%D0%A4%D1%96%D0%B4%D0%BA%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87-%D0%91%D1%96%D0%BB%D0%BE%D1%81%D0%BA%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf> (дата звернення: 10.05.2022).